

II cea-25

Dr. Josef Lepšík

NUTNÁ OBRANA PROTI ÚŘEDNÍM ÚKONŮM

PRAHA 1936

Nákladem Sdružení justičních důstojníků v ČSR.

Úvod.

Otázka, kdy je dovolena nutná obrana proti úředním úkonům, může být ještě dnes označena jako sporná, neboť nejsou jednotné výsledky, k nimž při odpovědi na ni dospěli jednotliví vykladači trestního zákona. Kromě toho mohou být i pochybnosti, zda byly správné cesty, po nichž se ubírali tito vykladači.

Poněvadž se v přítomné době připravuje nový trestní zákon, je vhodné si promluvit o tomto problému trestního práva a uvážit, jaká nová zákonná úprava by byla nejvhodnější. To jest účelem této črty.

M. č. 7040-II

Koupí od Minerov (do statk)
v Bene za Kč 5-

I. Nejkrajnější možné meze.

V trestním zákoně z roku 1852, jenž vznikl v bývalém Rakousku a dosud platí v našem státě, jedná o nutné obraně § 2 g). Podle něho je obrana beztrestná, je-li jí třeba, aby byl odvrácen protiprávní útok na život, svobodu nebo majetek obránce nebo jiné osoby.

O nutné obraně proti útokům obsaženým v úředních úkonech nemá tento trestní zákon žádné ustanovení a toto mlčení zákonodárcovo by mohlo vést k úsudku, že o nutné obraně proti úředním úkonům neplatí nic odchylného a že proto bude proti úředním úkonům zasahujícím život, svobodu nebo majetek tato obrana, bude-li jí třeba k odvrácení zásahu, dovolena vždy, kdykoli bude úřední úkon protiprávní.

Než proti tak rozsáhlé protiúřední nutné obraně mohou být činěny námitky. Může se uvádět, že je strana, která je dotčena nesprávným úředním úkonem, dostatečně chráněna institucí opravných prostředků a dozoru vyšších úřadů a že musí být přáním státu, aby hledala pomoc proti úředním nesprávnostem jen v těchto zařízeních; je-li tedy úřední úkon protiprávní, má nápravu zjednat jen instance úřední (instance rozhodující o opravných prostředcích nebo konající služební dozor), ne však sama dotčená strana svépomocí. Stát musí chránit autoritu úřadů a nesmí osobám, proti kterým směřují úřední úkony, dovolovat, aby tyto úkony mařily násilím proto, že je pokládají za nezákonné.

Tím jsme dospěli k dvěma krajním názorům na rozsah nutné obrany proti úředním úkonům; podle jednoho z nich jest obrana proti těmto úkonům dovolena přesně v týchž mezích jako proti činům neúředním, podle druhého nemá místa vůbec. Pravdu však nemá ani jeden ani druhý názor, nýbrž pravda leží někde uprostřed mezi nimi. Tam také vskutku hranice nutné obrany proti úředním úkonům hledaly soudy a nalézali pěstitelé trestní právní vědy.

2. Stanovisko judikatury.

Nahlédneme-li do rozhodnutí bývalého rakouského nejvyššího jako kasačního soudu a našeho nejvyššího soudu obírajících se nutnou obranou proti úředním úkonům a vůbec odporem proti nim, shledáme, že největší část jich při řešení tohoto problému vychází z rozdílu mezi formálním oprávněním k úřednímu úkonu a mezi jeho hmotnou zákonitostí (věcnou oprávněností). Úřední orgán je podle nich formálně oprávněn k úkonu, když úkony toho druhu patří do jeho úřední kompetence (a když — jak plynulo aspoň z judikatury býv. rakouského kasačního soudu — při tom jedná na teritoriu, na které se vztahuje jeho úřední pravomoc); úkon je hmotně zákonitý, jestliže jsou splněny skutkové podmínky, na které zákon navazuje právo nebo povinnost k předsevzetí úkonu. Jen nedostatek formálního oprávnění dává podle názoru bývalého kasačního soudu a našeho nejvyššího soudu napadenému právo na nutnou obranu, kdežto když je úkon jen hmotně nezákonný (věcně neoprávněný), není nutná obrana proti němu dovolena (Pleuarbeschlüsse 25, čís. 612 a 862, Entscheidungen 3, čís. 2685, 2755, 3801, 3858, 3951 a 4576, Österreichische Rechtsprechung 24, čís. 512, 596 a 751, Rozhodnutí 29, čís. 488, 1516, 2075, 2609, 3752, 3818, 3835, 4202, 4432 a 4868 — stejně Entscheidungen 4, čís. 77 z r. 1930).

Je zajímavé, že důvody pro toto rozeznávání nečerpaly nejvyšší soudní stolice z § 2 g) tr. z., nýbrž z § 81 tr. z., jenž chrání vrchnostenské osoby při vykonávání úřadu, služby nebo vrchnostenského příkazu. Podle názoru nejvyšších soudů vykonává vrchnostenská osoba úřad nebo službu tehdy, když úkon spadá do okruhu povinností a práv, jež jí přísluší v důsledku jejího postavení nebo zvláštního ustanovení, ve výkonu vrchnostenského příkazu pak je tehdy, když úkon, k němuž vrchnostenský příkaz směřuje, spadá formálně do oboru působnosti vrchnosti, která příkaz udělila, a když zmocněnec nevybočil formálně z mezí příkazu mu uděleného. Nejsou-li tyto podmínky splněny, není vrchnostenská osoba chráněna předpisem § 81 tr. z. a nutná obrana proti ní je možná; jestliže však uvedené podmínky

jsou dány, vylučuje trestní hrozba § 81 tr. z. nutnou obranu, a to i tehdy, když úkon jinak není ve shodě s předpisy.

Výjimkou z této zásady přísluší však postiženému právo čelití nutnou obranou i proti úřednímu úkonu nevybočujícímu z kompetence úředního orgánu, když nastanou okolnosti, které judikatura uznala za další důvody nutné obrany protiúřední. Tyto další důvody jsou jiné podle judikatury bývalého kasačního soudu a jiné podle judikatury našeho nejvyššího soudu.

Bývalý rakouský kasační soud dával totiž nutné obraně ještě místo, když šlo o zřejmé zneužití úřední moci, kterým by byla způsobena nenahraditelná škoda, nenapravitelné zlo (HERBST 9, str. 58, rozh. z 16. VI. 1853 a z 31. X. 1854) nebo když šlo o úkon osoby nedospělé (Entscheidungen 3, čís. 4402) nebo osoby nepřičetné (Österreichische Rechtsprechung 24, čís. 249).

Proti tomu náš nejvyšší soud pokládá nutnou obranu za dovolenou, když se úkon úřední osoby jeví trestným útokem (na př. zločinem zneužití úřední moci) nebo když je vůbec nedovolený (Rozhodnutí 29, čís. 3818, 3835).

3. Názory literatury.

Úvahy literatury o nutné obraně proti úředním úkonům vyrůstaly celkem z dvojího základu.

Někteří autoři — jako na př. HERBST (10, str. 214), JANKA (15, str. 345), LAMMASCH (18, str. 131), WEBER (35, str. 75) a MÍŘICKÁ (23, str. 214) — vyšli podobně jako judikatura z § 81 tr. z., zkoumali, které vady zbavují úřední orgán charakteru úřední osoby vykonávající úřad, službu nebo vrchnostenský příkaz, a odepřevše úkonům úředních orgánů majícím takové vady trestní ochranu podle § 81 tr. z. připustili proti nim nutnou obranu.

Druzí se pokusili vyčíst meze nutné obrany proti úředním úkonům z § 2 g) tr. z. a snažili se zjistit, které úřední úkony jsou ve smyslu tohoto předpisu protiprávné. Do této skupiny patří KALLINA (17, str. 53), PRUŠÁK (27, str. 151),

FINGER (5, str. 601), STOOS (31, str. 146, 147), ALTMANN-JACOB (1, str. 51 a 52), KALLAB (16, str. 81) a FOLTIN (6, str. 54). Z nich KALLINA a ALTMANN-JACOB definovali protiprávní útok jako útok, který zasažená osoba není povinna snášet, a KALLINA k tomu připojil vysvětlení, že útok není protiprávní, když je úkonem úřední osoby, která je u výkonu svého úřadu nebo služby.

Konečné výsledky, k nimž jednotliví autoři dospěli z vylíčených základů, lze stručně shrnouti takto:

1. Téměř všichni autoři se shodli v tom, že je nutná obrana dovolena, když úřední úkon vůbec nenáleží do kompetence úředního orgánu.

2. Někteří autoři dali nutné obraně místo proti úředním úkonům, při kterých byly zanedbány některé formy; u FOLTINA (6, str. 54) jsou to formy předepsané, u JANKY (15, str. 345) formy podstatné, u ALTMANN-JACOBA (1, str. 52) zákonné formy podstatné, u STOOS (31, str. 146) podstatné formy předepsané zákonem na ochranu občana, u KALLINY (17, str. 56) a MÍŘIČKY (23, str. 214) takové formální náležitosti, bez kterých by jednání nebylo úkonem úředním, u FINGRA (5, str. 602) takové, které zavazují občana, aby snesl úřední úkon bez svémocného odporu.

3. U některých autorů je důvodem pro nutnou obranu skutečnost, že úřední zásah v sobě obsahuje trestný čin; MÍŘIČKOVI (23, str. 214) stačí kterýkoli trestný čin, LAMMASCH (18, str. 131) a PRUŠÁK (27, str. 151) žádají, aby to bylo zneužití úřední moci, HYE (14, str. 867) žádá, aby šlo o zřejmé zneužití úřední moci, HERBST (10, str. 214) předpisuje, aby šlo o zřejmé zneužití úřední moci, kterým by byla způsobena nenahraditelná škoda, nenapravitelné zlo.

4. Kromě toho nutnou obranu připustili: HYE (14, str. 866) tam, kde by nezákonný postup úředního orgánu způsobil nenahraditelnou škodu na těle, svobodě nebo cti, MÍŘIČKA (23, str. 214) v případech, kde je úřední úkon činem nedovoleným, STOOS (31, str. 146) proti úřednímu úkonu, který zřejmě porušuje jasnou právní zásadu, LAMMASCH (18, str. 131) tam, kde scházejí předpoklady požadované všeobecně pro úkony toho druhu, KALLINA (17, str. 58, 62) proti úřednímu orgánu, který náležitě nepřezkoumal hmotné podmínky úkonu, jakož i proti výkonnému orgánu,

který provádí příkaz nepřislušného činitele nebo příkaz formálně vadný, ALTMANN-JACOB (1, str. 233) proti úřednímu orgánu úplně opilému, duševně chorému nebo nedospělému.

4. Potřeba nového zkoumání.

Při rozdílnosti konečných výsledků lze konstatovat, že se soudy i spisovatelé sešli v tom, že meze nutné obrany proti úředním úkonům hledali v samém trestním zákoně.

Jedna část těchto vykladačů viděla úpravu řečených mezi v § 81 tr. z. a vyložila tento paragraf v tom smyslu, že vrchnostenským příkazem je jen ten příkaz, který dala vrchnost v oboru své působnosti, a že konáním úřadu nebo služby je provádění jen těch úkonů, které náleží do úřední nebo služební kompetence vrchnostenské osoby, dále těch, při kterých byly zachovány určité formy, v kterých není obsaženo nic trestného atd.

Druhá část vykladačů vyšla z protiprávnosti, uvedené v § 2 g) tr. z. Podle těchto vykladačů není protiprávní každý úkon úředního orgánu, který je v rozporu s právními předpisy, nýbrž jen ten, který se vymyká z formálního oprávnění orgánu nebo při kterém byly zanedbány určité formy nebo který v sobě obsahuje zneužití úřední moci atd.

Oba tyto základní názory však chybují v tom, že vkládají do trestního zákona zásady a rozdíly, které v něm obsaženy nejsou.

Především, pohlédneme-li na § 81 tr. z. bez zaujetí, shledáme, že mluví o vrchnostenském příkaze docela všeobecně a nerozeznává, zda vrchnost příkaz udělila právem nebo neprávem ani zda vrchnost udělením příkazu porušila předpisy kompetenční nebo snad jiné. Stejně tak jen zcela všeobecně se tento paragraf zmiňuje o vykonávání vlastního úřadu nebo služby, aniž činí rozdíl mezi výkonem oprávněným a neoprávněným, mezi výkonem porušujícím předpisy formální, materiální nebo trestní, mezi úkonem osoby přičetné a nepřičetné atd.

Pokud pak jde o § 2 g) tr. z., stanoví tento předpis podmínky nutné obrany pro všechny případy jednoduše a praví zejména, že podmínkou nutné obrany je útok protiprávní. Nutno mít za to, že tato protiprávnost má smysl jen jediný a že její smysl je týž, ať útok vychází od jakékoli osoby. Jde tedy patrně o výklad nepřirozený u autorů, kteří rozumějí protiprávností u neúředního zásahu každý rozpor s právem, kdežto u úředního zásahu jen rozpor s předpisy některými. Kromě toho však ani v znění § 2 g) tr. z. není nic, co by dávalo podnět k omezování protiprávnosti jen na některé její způsoby. Také definice protiprávního útoku, jako útoku, který zasažená osoba není povinna snášet, jest vadná, neboť nevystihuje podstatu protiprávnosti; protiprávnost záleží v rozporu s právními předpisy a není v ní pojmově obsažena nezávaznost ani nevykonatelnost; nadto však ani protiprávnost zásahu nespadá vždy v jedno s právem na jeho odražení, neboť jsou — jak bude dále vylíčeno — případy, kde si napadená osoba musí dát líbit i zásah protiprávní a nesmí se proti němu bránit nutnou obranou.

Nejlépe bude vzdát se naděje, že se podaří vyčíst meze nutné obrany proti úředním úkonům jen ze znění trestního zákona, a pokusit se najít u protiúřední nutné obrany příčinu odchylek od obecných pravidel nutné obrany jinde, a to hlavně v povaze a účincích úředních úkonů.

5. Vyloučení nutné obrany právností úkonů.

Pokus o vyvození mezi nutné obrany proti úředním úkonům z jejich povahy a účinků lze zahájit jednou samozřejmostí, a to zásadou, že kde je zásah právním řádem dovolen nebo nařízen, tam není dovolena nejen nutná obrana obecná, nýbrž ani nutná obrana protiúřední.

Kde totiž právní řád opravňuje úřední orgán k určitému zásahu do právní sféry občanova nebo kde mu dokonce tento zásah ukládá jako úřední povinnost, tam nemůže zároveň přiznat zasaženému občanu nebo dokonce přítomné-

mu obecnstvu právo svémocně mařit tento úkon; právě naopak stát musí vybavit úřední orgán při takovém zásahu zvláštní ochranou a postarat se, aby zásah mohl být vynucen proti každému zprotivení. Říší nesmyslů bychom asi nazvali stát, který by svým četníkům nařídil, aby se zmocnili loupežného vraha, ale který by loupežnému vrahovi zároveň dal právo, aby se proti tomuto útoku na svobodu směl bránit střelnou zbraní. Zajisté lze mít sa samozřejmě, že kdekoli je podle platného právního řádu úřední orgán k zásahu proti životu, svobodě nebo majetku oprávněn nebo zavázán, nemá zasažená osoba právo čelit proti zásahu, třeba byl sebe citelnější, nutnou obranou.

Proto nemá nutná obrana místa:

proti bezpečnostnímu orgánu, který vinníka bere do prozatímní vazby, protože ho přistihl při trestném činu (§ 177, odst. 1, čís. 1 tr. ř.);

proti bezpečnostnímu orgánu, který vinníkovi zabavuje nástroj, jímž byl spáchán trestný čin (§ 98, odst. 2, § 143, odst. 1, § 24 tr. ř.);

proti členu policejního strážního sboru, který proti nebezpečnému zločinci užívá zbraně proto, poněvadž se na jeho vyzvání zdráhá opustit svůj úkryt (§ 15, odst. 1 vl. n. č. 51/1936 Sb. z. a n. o organizaci policejní správy a služby a § 13 zákona o četnictvu čís. 299/1920 Sb. z. a n. ve znění zák. čís. 28/1928 Sb. z. a n.);

proti členu finanční stráže, který užívá zbraně proti podloudníku proto, poněvadž ho nemůže zadržet jinak (§ 13, odst. 7 celního zákona čís. 114/1927 Sb. z. a n.).

Právním jednáním úředního orgánu je také jednání na závazný rozkaz představeného, a proto ani proti němu není možno se bránit nutnou obranou. Zvláštností je však, že je někdy závazný i rozkaz protiprávní. Tak na př. ve vojsku váže podřízeného dokonce i rozkaz nařizující mu vykonati něco, co v sobě obsahuje trestný čin, když trestnost nařízeného jednání není zřejmá (čl. 55 vojenského předpisu A-I-1 a § 158 b) v. tr. z.). Ačkoli je představený v takovém případě trestně odpovědný za vydání rozkazu, přece je rozkaz pro podřízeného právně závazný, a proto je jednání, jímž podřízený takový protiprávní rozkaz provádí,

jednáním právním. Poněvadž pak proti právnímu jednání není nutné obrany, nemá podle našeho právního řádu ten, koho podřízený zasáhne na protiprávní rozkaz představeného, právo bránit se nutnou obranou proti zásahu, jestliže trestnost nařízeného není zřejmá.

Tento výklad se ovšem zdá vybízet k výtce, že je to prapodivná situace: Kdyby představený provedl protiprávní úkon sám vlastnoručně, byla by nutná obrana možná, když však představený k provedení úkonu použije svého podřízeného jako nástroje, nabude úkon povahy jednání povinného a právního a tím je zasažený subjekt připraven o nutnou obranu.

Na tuto výtku lze odpovědět: Za prvé není proti každému protiprávnímu úřednímu úkonu prováděnému bez rozkazu — jak vysvitne z dalších vývodů — nutná obrana dána; za druhé, i když představený použije podřízeného jako nástroje, nebude tím ten, koho podřízený na jeho rozkaz napadne, zbaven proti podřízenému nutné obrany vždy, nýbrž jen tehdy, když rozkaz bude pro podřízeného závazný; za třetí nařízení útoku je fakticky jeho součástí, a proto tam, kde by napadený měl právo bránit se nutnou obranou proti vlastnoručnímu zásahu představeného, zůstane mu nutná obrana zachována i proti nařízení útoku; za čtvrté, je-li tu co nepřirozeného, je to jen logický důsledek závaznosti protiprávního rozkazu, kterou nařídil právní řád.

V okolnosti, že byl zásah nařízen představeným, ovšem žádnou překážku nutné obrany nespátřují ti spisovatelé, kteří pokládají všechny protiprávní rozkazy za právně nezávazné (na př. LAMMASCH 18, str. 50, STOOS 31, str. 147, RITTLER 28, str. 94). Těm lze odvětit, že o tom, zda má nebo nemá být protiprávní rozkaz právně závazný, rozhoduje suverénně tvůrce právní normy; propůjčí-li právní norma protiprávnímu rozkazu právní závaznost, musí její vykladač tuto závaznost uznat a z ní vycházet. Závaznost protiprávního rozkazu není věcí nesmyslnou, která by při výkladu právní normy musila být odmítnuta podle pravidel logiky, vždyť si dobře můžeme představit, že právní řád chce, aby protiprávní rozkazy vydávány nebyly, ale že zároveň chce, aby když přece dojde k vydání jich, podřízený se jim za určitých předpokladů v zájmu kázně podřídil; je

to něco podobného jako při právní moci protiprávního rozhodnutí. Spor může být jen o to, zda protiprávnímu rozkazu, o jaký v tom či onom případě běží, právní řád přiznal nebo nepřiznal právní závaznost, tak na př. zda když v § 13, odst. 4 vl. n. čís. 51/1936 Sb. z. a n. uložil členům policejních strážních sborů bezpodmínečnou poslušnost, mínil tím i poslušnost rozkazů protiprávných. Kde je však nepochybné, že právní předpis vyslovil povinnost poslouchat protiprávných rozkazů (jako je tomu na př. ve vojsku), tam nezbyvá než se smířit s jejich závazností a jednání provádějící takový protiprávní rozkaz uznat za jednání právní. Důsledkem právnosti bude pak vyloučení nutné obrany.

6. Vyloučení nutné obrany vykonatelností úkonu.

Pravidlo, že není nutné obrany proti zásahům, které jsou dovoleny nebo přikázány právním řádem, plyne sice jako důsledek z povahy úředních úkonů, ale není žádnou zvláštností nutné obrany protiúřední, neboť platí vůbec při jakékoli nutné obraně. Stala-li se o tomto pravidle zde zmínka, stalo se tak jednak pro úplnost, jednak proto, poněvadž o jednom druhu právních zásahů byly v literatuře pochybnosti.

Mnohem důležitější pro zvolené téma jsou však ty důsledky povahy a účinků úředních úkonů, které nutnou obranu protiúřední oddělují od nutné obrany obecné vylučující ji i proti některým úředním zásahům protiprávním. Z nich zasluhují pozornosti důsledky plynoucí z právní moci a vykonatelnosti těch úředních úkonů, které autoritativně určují, co v konkrétním případě právem je, nebo stanoví, co v konkrétním případě právem býti má (úředních rozhodnutí a opatření — pro větší krátkost bude dále řeč jen o rozhodnutích).

Vydávající totiž rozhodnutí aplikují úřady všeobecné právní normy na konkrétní poměry; zjistí si pomocí dů-

kazních prostředků, jak se věc udála, a pak rozhodnou, jaké právní důsledky mají vyplýnout ze zjištěného děje podle právních předpisů. Jak při rekonstrukci děje, tak i při používání právních předpisů se mohou úřady mýlit; není žádných naprosto spolehlivých důkazů; důkazy pomáhají jen zjistit zvýšenou pravděpodobnost, ne však naprostou pravdu; právní předpisy pocházejí z různých dob a jejich vzájemný poměr není vždy jasný; kromě toho zahrnují obyčejně široké kategorie případů a u jednotlivého případu může být spor, kterou kategorií je zahrnut. Z těchto důvodů musí právní řád počítat s tím, že rozhodnutí úřadů mohou být vadná, a musí se postarat, aby co možná zmírnil škody plynoucí z takových vadných úkonů. Tomu slouží opravné prostředky. Ten, kdo je dotčen nesprávným rozhodnutím, může je napadnout opravným prostředkem; tím dosáhne, že se rozhodnutí znovu prozkoumá (zpravidla u úřadu vyššího), zda je vskutku nesprávné. Kde ovšem strana neužila práva na opravný prostředek nebo kde toto právo již vyčerpala, nabude rozhodnutí právní moci, a to i když je protizákonné. Vejde-li pak rozhodnutí ukládající právní povinnost v právní moc, stane se vykonatelné, to znamená, že úřad může vynutit povinnosti, které rozhodnutí ukládá, proti vůli strany.

Podotknouti sluší, že někdy nastává vykonatelnost o něco později než právní moc rozhodnutí; je to tam, kde je pro splnění rozhodnutí dána v něm samém nebo v právním předpise nějaká lhůta nebo kde je provedení rozhodnutí závislé ještě na nějaké podmínce (na př. exekuce je závislá na předchozí upomínce). Naopak jsou zase případy, že vykonatelnost nastává ještě před právní mocí rozhodnutí; to je tam, kde opravný prostředek nemá odkládací účinek; kde je tedy straně sice přiznáno právo čelit proti nesprávnému rozhodnutí opravným prostředkem, ale rozhodnutí se provede dříve, než se rozhodne o opravném prostředku strany. Konečně někde nedává právní řád straně vůbec žádný opravný prostředek a tam nastane právní moc a vykonatelnost ihned (pokud arci není vykonatelnost vázána na lhůtu nebo na podmínku).

Kde je rozhodnutí vykonatelné, tam chce právní řád, aby bylo možno je provést i proti vůli osob, které zasahuje;

proto proti rozhodnutím, která se stala vykonatelná (ať v důsledku právní moci, ať nezávisle na ní), nemůže být uznána nutná obrana, a to ani tehdy, když jsou protiprávní.

Dodati třeba, že některá rozhodnutí (na př. policejní opatření) provádí a vynucuje též úřední orgán, který je vydal; často však je prováděcí činnost od rozhodovací činnosti oddělena a provedení rozhodnutí je svěřeno zvláštnímu úřadu neb orgánu výkonnému. Provádí-li vykonatelné rozhodnutí odlišný úřad neb orgán, koná tím svou právní povinnost, neboť jemu nepřísluší zkoumat, zda je vykonatelné rozhodnutí ve shodě se zákonem; jeho vykonávací úkon je tedy jednáním právním a právě tato právnost je důvodem, pro který je vyloučena proti němu nutná obrana (podobně KALLINA 17, str. 62). Podobně by tomu bylo i při provádění rozhodnutí tímž orgánem, který je vydal, kdyby šlo o rozhodnutí, které onen orgán již nemůže odvolat, nýbrž musí provést.

7. Přípustnost nutné obrany proti úkonu absolutně zmatečnému.

Jako pravidlo platí, že i nesprávné a protizákonné rozhodnutí nabude právní moci a vykonatelnosti, když opravný prostředek proti němu není vznesen nebo opravné řízení je skončeno. Z tohoto pravidla se však vymykají případy, kde má rozhodnutí vady zvláště závažné, zejména vady, které vzbuzují pochybnost, zda lze vůbec mluvit o úředním rozhodnutí. Taková zvláště chybná rozhodnutí bývají označována jako absolutně zmatečná (bezúčinná, neexistentní) a tím se míní, že nemohou vejít v právní moc ani nabytí vykonatelnosti a že jich nikdo nemusí dbát — ani úřad ani soukromá osoba (HOETZEL 12, str. 268, VAVŘÍNEK 34, str. 89, HEXNER 11, str. 20).

Které vady to jsou, jež činí rozhodnutí absolutně zmatečnými, lze jen v několika ojedinělých případech vyčíst ze

zákonů. Tak na př. z § 2 zákona o policejním postrku čís. 88/1871 ř. z. lze seznat, že je naprosto neúčinný výpovídací akt, jímž se někomu brání pobývat v jeho domovské obci (HOETZEL 12, str. 274). Také sem náleží předpis § 363, čís. 4 tr. ř., z něhož plyne neúčinnost rozhodnutí okresního soudu o činu majícím povahu zločinu, které se stalo s porušením zákona (tak Strafprozessordnung 33, str. 143, MAYER 21, str. 453, RULF 30, str. 332, 333, LÖFFLER 19, str. 40 a GLEISPACH 7, str. 309, 310, jinak LOHSING 20, str. 394); ovšem zde je to neúčinnost zhojitelná uplynutím času.

Proti tomu všeobecné podmínky absolutní zmatečnosti, které by platily pro všechny ostatní případy, zákonodárce nestanovil a patrně si stanovit netroufal, nepokládaje celý tento problém za dostatečně zralý. Co však neučinil zákonodárce, o to se pokusily praxe a nauka a obě odvodily z pravidel logiky a účelnosti obecná pravidla absolutní zmatečnosti.

Pokud jde zvláště o rozhodnutí úřadů správních, uznává náš nejvyšší správní soud za důvod absolutní zmatečnosti věcnou nepříslušnost rozhodujícího úřadu, nesprávné složení rozhodujícího úřadu (pokud není jeho složení upraveno předpisem majícím jen povahu instrukcionální), účast úřadu neuznaného právním řádem v řízení, neúčast úřadu, jehož účast při rozhodování je právním řádem předepsána, vytvoření stavu právně nebo fakticky nemožného a nesrozumitelnost rozhodnutí (HAVELKA 8, str. 88 až 91). V nauce správního práva se sem počítají také rozhodnutí správních úřadů, která byla vynucena skutečným násilím nebo nebezpečným vyhrožováním, rozhodnutí úplně neurčitá, nesmyslná, trpící vnitřními rozpory nebo ukládající plnění mravně nepřipustné (HOETZEL 12, str. 271 až 273), dále případy, kde úřední orgán jedná mimo teritorium, na které se vztahuje jeho pravomoc, pak rozhodnutí, k nimž došlo omylem úřadu, lstivým předstíráním nebo podvodem (VA-VŘÍNEK 34, str. 89), rozhodnutí vydaná v jazyce, který jazykové předpisy vůbec neuznávají, a rozhodnutí, při nichž byla opomínuta předepsaná písemná forma (HEXNER 11, str. 51).

Absolutní zmatečnost by se mohla vyskytnouti i u rozhodnutí soudních, ačkoli tu pro ni zbývá pole menší než při rozhodnutích úřadů správních, protože některé vady, které rozhodnutí správních úřadů činí absolutně zmatečnými, jsou u soudních rozhodnutí jen důvody odporovatelnosti. O absolutní zmatečnosti soudních rozhodnutí dalo by se patrně mluvit jen tehdy, kdyby se souzený případ vůbec vymykal z pravomoci dotčeného odvětví soudnictví (na př. z pravomoci obecných trestních soudů) nebo kdyby scházela rozhodovací vůle soudní (na př. kdyby byl soudce chromyslný nebo kdyby byl přinucen k rozhodnutí napražným revolverem) nebo kdyby byl obsah rozhodnutí nemožný (na př. nesmyslný) (k tomu STORCH 32, str. 234, LÖFFLER 19, PRUŠÁK 26, str. 175, GLEISPACH 7, str. 311, HORA 13, I, str. 45, III, str. 141, EISINGER 2). V praxi se ovšem s absolutně zmatečnými soudními rozhodnutími setkáme asi velmi zřídka, a kdyby se přece vyskytla, byla by zpravidla jejich vadnost tolik zřejmá, že by ani nedošlo k provedení jich; proto k nutné obraně proti provádění absolutně zmatečných soudních rozhodnutí asi vůbec nikdy nedojde.

Je-li rozhodnutí zatíženo absolutní zmatečností, není jeho vykonání rozhodujícím orgánem chráněno žádnou právní mocí ani vykonatelností, výkonný orgán není vázán je provést, a provádí-li je přece, nekoná tím jednání nařízené právním řádem; proto bude proti výkonu absolutně zmatečného rozhodnutí nutná obrana přípustná (jinak stran úkonu výkonného orgánu HEXNER 11, str. 57). Z toho, že je proti výkonu absolutně zmatečného rozhodnutí přípustná nutná obrana, plyne, že tím spíše musí být dovolena proti výkonnému orgánu, který není k úkonu zmocněn ani rozhodnutím absolutně zmatečným, protože jedná úplně o své újmě a bez jakéhokoli příkazu (na tento případ pamatuje pro obor slovenského trestního práva MILOTA 22, str. 64).

Jak bylo již naznačeno, byla obecná pravidla o absolutní zmatečnosti vyvozena ze zásad logiky a účelnosti. Proto musí být dovoleno je analogicky přenést i na úřední úkony, které neurčují ani neupravují právní situaci stran a z toho důvodu právní povahu rozhodnutí ani opatření nemají (sem patří hlavně úkony faktické povahy, na př. použití

zbraně nebo vyklizování náměstí při demonstracích). Proto, když takové jinaké úřední úkony — zasahující život, svobodu nebo majetek — budou zatíženy vadami, jaké činí rozhodnutí týchž úředních činitelů absolutně zmatečnými, nebude strana jimi zasažená povinna je snášet a bude moci jim čelit nutnou obranou; kde však takových vad nebude, bude nutná obrana vyloučena vykonatelností.

8. Závěr zkoumání.

Výsledky, k nimž nás dovedlo zkoumání založené na povaze a důsledcích úředních úkonů, lze shrnout do těchto zásad:

1. Proti úřednímu úkonu, který je dovolen nebo nařízen právním řádem, není dovolena nutná obrana nikdy.
2. Proti protiprávnímu úřednímu úkonu je nutná obrana dovolena, jen když

a) úřední úkon má takové vady, které jej činí absolutně zmatečným (u správních úřadů věcná a zčásti i místní nepříslušnost úředního orgánu, nesprávné složení úřadu, účast úřadu zákonem neuznaného, neúčast úřadu proti předpisu právního řádu, vytvoření stavu právně, mravně nebo fakticky nemožného, vady úřední vůle, úkon neurčitý, nesmyslný, plný rozporů, závada jazyková, opominutí potřebné formy písemné, u soudů nepříslušnost celého soudního odvětví, nedostatek úřední vůle, nemožnost obsahu rozhodnutí), nebo když je úřední úkon z jiných důvodů nevykonatelný; nebo když

b) úkon výkonného orgánu není opřen vůbec o žádné rozhodnutí nebo je opřen o rozhodnutí absolutně zmatečné nebo o rozhodnutí z jiných důvodů nevykonatelné.

Stojí za to srovnati s těmito výsledky ty výsledky, ke kterým dospěla judikatura nejvyšších soudů a věda trestního práva (stať 2 a 3 této črty).

Učiníme-li tak, shledáme, že něco je oběma výsledkům společné. Jak podle našeho zkoumání, tak i podle judikatury a trestní vědy má protiúřední nutná obrana povahu výjimečnou, jsouc omezena jen na určité vypočtené případy; z těchto případů jsou oběma způsobům zkoumání do jisté míry společné: nekompetence úředního orgánu a vady úřední vůle. V ostatním se však oba směry rozcházejí.

Nejvýznačnější rozdíl je v tom, jaký vliv na nutnou obranu má trestnost nebo nedovolenost úředního úkonu. Podle názoru našeho nejvyššího soudu a části nauky trestního práva je důvodem pro připuštění nutné obrany právě ta skutečnost, že se úkon úřední osoby jeví trestným útokem (na př. zločinem zneužití úřední moci) nebo že je vůbec nedovolený; proti tomu podle našeho názoru trestnost nebo nedovolenost úředního úkonu sama o sobě ještě nečiní úřední úkon absolutně zmatečným, takže takový akt, spadá-li do kompetence úředního orgánu, může nabýt vykonatelnosti, která je potom překážkou nutné obrany. — Od případu, kde je úřední úkon trestný nebo vůbec nedovolený, nutno ovšem lišit případ, kde úřední úkon vytváří stav trestný nebo nedovolený (stav právně nemožný), na př. kde úřední úkon přinucuje někoho k trestnému činu. Taková vada by činila úkon správního úřadu absolutně zmatečným, a proto by podle našeho názoru dávala podnět k nutné obraně proti němu; arci tu se klade důraz na trestnost nebo nedovolenost toho, co úřední úkon vytváří, a ne na trestnost nebo nedovolenost úkonu samého.

Ať však již rozdíl mezi výsledky obou směrů — našeho a tradičního — záleží v čemkoli, nemá náš způsob příčiny, aby ustupoval výsledkům, kterých dosáhly názory tradiční. Kde stát pokládá úřední úkon za vykonatelný, tam arci musí chtít, aby mohl být proveden i proti vůli osoby, proti níž směřuje; chce-li to však, nemůže zároveň dovolit maření úkonu nutnou obranou. Kde proti tomu je úřední úkon stížen vadou, která překáží jeho vykonatelnosti (na př. kde je absolutně zmatečný), tam není důvodů vylučovat nutnou obranu proti němu, a zejména nemůže nutné obraně překážet skutečnost, že dosavadní judikatura a trestní nauka v takovém případě nutnou obranu nepřipouštěla.

9. Doporučení zákonodárci.

Co lze doporučit pro nový trestní zákon?

Doporučení pro nový trestní zákon se musí patrně týkat jak stránky meritorní, tak i formální. Musí tedy jednak vyslovit, v jak velikém rozsahu by měl nový trestní zákon dovolit nutnou obranu proti úředním úkonům, jednak poradit, jaké formy by měl řečený zákon užít pro úpravu onoho rozsahu.

Pokud jde o rozsah protiúřední nutné obrany, bude lze novému trestnímu zákonu doporučit, aby respektoval vykonatelnost úředních úkonů jako překážku nutné obrany a aby nutnou obranu připouštěl jen proti úředním úkonům nevykonatelným. Poradíme tedy po meritorní stránce novému trestnímu zákonu, aby přijal ten rozsah nutné obrany proti úředním úkonům, ke kterému dospěla tato črta v předešlé stati.

Formální úpravu nutné obrany proti úředním úkonům bylo by si možno představit v novém trestním zákoně různou. Je možno si myslit úpravu hodně podrobnou, vypočítávající každý jednotlivý důvod protiúřední nutné obrany, je možno si myslit též úpravu rámcovou zahrnující větší nebo menší počet případů společnými rámci.

Zatím v dnešní době si zaslouží přednosti všeobecnější vymezení před detailním výpočtem důvodů protiúřední nutné obrany. Za nynějšího právního stavu ještě nejsou důvody absolutní zmatečnosti úředních úkonů — kromě velmi vzácných výjimek — stanoveny zákonem a skoro celá jejich právní existence se zakládá jen na judikatuře a právní nauce. Proto by trestní zákonodárce předbíhal všeobecnou zákonnou úpravou této absolutní zmatečnosti, kdyby chtěl v trestním zákoně jednotlivě vypočítávat ty důvody protiúřední nutné obrany, které jsou důsledkem oné absolutní zmatečnosti. Lépe zajisté učiní tvůrce trestního zákona, jestliže upustí od podrobného výpočtu jednotlivých případů, v nichž má být dovolena nutná obrana proti úředním úkonům, a zahrne tyto případy znaky obecnějšími.

Za takové znaky se hodí buď vykonatelnost nebo právní neúčinnost anebo povinnost strany snášet úkon úředního orgánu.

Příklady možné úpravy:

1. Znak vykonatelnosti:

»Proti úředním úkonům nemá nutná obrana místa, jsou-li vykonatelné proti vůli osob, proti kterým směřují.«

2. Znak právní neúčinnosti:

»Proti úředním úkonům je povolena nutná obrana, jen když jsou právně neúčinné« (s možným dodatkem: »proti prováděcím úkonům vykonaných orgánů tehdy, když nejsou opřeny o žádný příkaz nebo se opírají o příkaz právně neúčinný«).

3. Znak povinnosti snášet úkon úředního orgánu:

»Proti úřednímu úkonu nemá nutná obrana místa, je-li osoba, proti níž zásah směřuje, povinna jej snášet.«

Kdyby se však zákonodárce chtěl vyhnout jakékoli zmínce o nutné obraně proti úředním úkonům, mohl by z obecných podmínek nutné obrany vypustit znak protiprávnosti a připojit za ně samostatnou větu asi tohoto obsahu:

»Nutná obrana nemá místa, je-li zásah nařízen nebo dovolen právním řádem nebo je-li osoba, proti níž zásah směřuje, povinna jej snášeti.«

Soupis citované literatury a judikatury.

1. L. ALTMANN-S. JACOB: Kommentar zum österreichischen Strafrecht, Wien, Manz, 1928.
2. D. EISINGER: Absolut nichtige Urteile und Schiedssprüche nach Zivilprozessrecht, Richterzeitung 14, 1932, 1 až 11, 25 až 31.
3. Entscheidungen des k. k. Obersten Gerichts- als Cassationshofes, veröffentlicht von der k. k. Generalprokuratur, Band I bis XX (Entsch. Nr. 2269 bis 4582), Wien, Manz, 1900—1919.
4. Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Strafsachen und Disziplinarangelegenheiten, veröffentlicht von seinen Mitgliedern unter Mitwirkung der Generalprokuratur, Band I bis XIV, Wien, Österreichische Staatsdruckerei, 1925—1935.
5. A. FINGER: Das Strafrecht, I. Band, III. Auflage, Berlin Heymann, 1912.
6. E. M. FOLTIN: Grundzüge des tschechoslovakischen Strafrechtes, I. Allgemeiner Teil, Prag, Calve, 1936.
7. W. GLEISPACH: Das österreichische Strafverfahren, 2. Auflage, Wien, Hölder-Pichler-Tempsky, 1924.
8. J. HAVELKA: Nástin zásad správního řízení, Praha, Všeťečka, 1927.
9. E. HERBST: Die grundsätzlichen Entscheidungen des k. k. Obersten Gerichtshofes über zweifelhafte Fragen des allgemeinen österreichischen Strafrechtes, 3. Auflage, Wien, Manz, 1858.
10. E. HERBST: Handbuch des österreichischen Strafrechtes, I. Band, 7. Auflage, Wien, Manz, 1882.
11. E. HEXNER: Vadné akty správné, III. sjezd právníků československých, Bratislava 1930.
12. J. HOETZEL: Československé správní právo, část všeobecná. Vysokoškolské rukověti, řada spisů právnických a hospodářských, svazek 1, Praha, Melantrich, 1934.
13. V. HORA: Československé civilní právo procesní, díl I až III, Praha, Všeřrd, 1922—1924.
14. A. HYE: Das österreichische Strafgesetz, Wien, Manz, 1852.
15. K. JANKA: Das österreichische Strafrecht, Prag-Leipzig, Temp-sky-Freytag, 1884.
16. J. KALLAB: Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, část obecná i zvláštní. Vysokoškolské rukověti, řada spisů právnických a hospodářských, svazek 2, Praha, Melantrich, 1935.
17. E. KALLINA: Nothwehr gegenüber Amtshandlungen, Prag, Calve, 1898.

18. H. LAMMASCH: Grundriss des Strafrechts, 4. Auflage, Leipzig, Duncker & Humblot, 1911.
19. A. LÖFFLER: Über unheilbare Nichtigkeit im österreichischen Strafverfahren, Wien, Hölder, 1904.
20. E. LOHSING: Österreichisches Strafprozessrecht, 3. Auflage, Wien, Österreichische Staatsdruckerei, 1932.
21. S. MAYER: Commentar zur österreichischen Strafprozess-Ordnung, III. Teil, Wien, Manz, 1884.
22. A. MILOTA: Trestní právo hmotné, část obecná, nástin přednášek, vlastní náklad, 1933.
23. A. MÍŘICKÁ: Trestní právo hmotné, část obecná a zvláštní, Praha, Všeřrd, 1934.
24. Österreichische Rechtsprechung in Strafsachen, herausgegeben von der Redaktion der Österreichischen Zeitschrift für Strafrecht, 1. bis 7. Band (Entsch. Nr. 1 bis 755), Wien, Manz, 1910—1918.
25. Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k. k. Obersten Gerichts- als Cassationshofes, begründet von N. NOWAK, fortgesetzt von E. COUMONT und K. SCHREIBER, Band I bis XVIII (Entsch. Nr. 1 bis 2268), Wien, Manz, 1884—1899.
26. J. PRUŠÁK: Československé řízení trestní platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha, Všeřrd, 1921.
27. J. PRUŠÁK: Rakouské právo trestní, díl všeobecný, Praha, Všeřrd, 1912.
28. T. RITTLER: Lehrbuch des österreichischen Strafrechts auf Grundlage des Grundrisses von LAMMASCH, I. Band, Allgemeiner Teil, Wien, Österreichische Staatsdruckerei, 1933.
29. Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, pořádá F. VÁŽNÝ, svazek I až XVI (rozh. čís. 1 až 5170), Praha, Právnícké vydavatelství, 1921—1935.
30. F. RULF: Die österreichische Strafprozessordnung, Wien, Manz, 1873.
31. C. STOOS: Lehrbuch des österreichischen Strafrechts, Wien und Leipzig, Deuticke, 1913.
32. F. STORCH: Řízení trestní rakouské, díl I, Praha, Právnícká jednota, 1887.
33. Die Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873, das Gesetz über die zeitweilige Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte, das Gesetz über die Bildung der Geschwornenlisten nebst den Motivenberichten der Regierung, Ausschussberichten und Verhandlungen des Reichsrates. II. Teil, Wien, Hof- und Staatsdruckerei, 1873.
34. F. VAVŘÍNEK: Stručný přehled zřízení správního, II. vydání, Praha, Všeřrd, 1928.
35. H. WEBER: Grundriss des tschechoslovakischen Strafrechtes, Reichenberg, Stiepel, 1929.

Obsah:

	Strana:
Úvod	3
1. Nejkrajnější možné meze	5
2. Stanovisko judikatury	6
3. Názory literatury	7
4. Potřeba nového zkoumání	9
5. Vyloučení nutné obrany právností úkonu	10
6 Vyloučení nutné obrany vykonatelností úkonu	13
7. Přípustnost nutné obrany proti úkonu absolutně zmatečnému	15
8. Závěr zkoumání	18
9. Doporučení zákonodárci	20
Soupis citované literatury a judikatury	22

REV15

ÚK PrF MU

3129S14358